

KËRKIME GJUHËSORE

Isuf BAZAJ

ETNONIMET SI KATEGORI E NDËRMJETME MIDIS EMRIT TË PËRVEÇËM DHE APELATIVIT DHE VENDI I TYRE NË FJALORËT SHPJEGUES TË SHQIPES

Onomastika, si degë e gjuhësisë, përbën një ndër shtresat gjuhësore me vlerë të paçmuar për historinë dhe gjuhën e një etnie. Për këtë arsye studimi i emrave të përveçëm të njerëzve dhe i emërtimeve të vendeve si dhe pasqyrimi i tyre në fjalorë të ndryshme merr një rëndësi të veçantë.

Qëllimi i studimeve onomastike ka një natyrë të dyfishtë: nga njëra anë synon të vendosë lidhjen e emrave dhe të emërtimeve të përveçme me bashkësinë që i përdor dhe nga ana tjetër synon të vendosë lidhjen e këtyre emërtimeve me leksikun e përgjithshëm të gjuhës. Në rastin e parë studimi jep të dhëna për prejardhjen e popullsisë së një etnie, për historinë e saj, për mënyrën e punës dhe të jetesës, për zakonet, veçoritë e relievit të saj etj.

Studimi i lidhjeve të emrave të përveçëm vetjakë e familjarë dhe të emërtimeve të përveçme me leksikun e përgjithshëm ka si detyrë të përcaktojë shkallën e pasqyrimin të thesarit leksikor të një etnie në onomastikën e saj, por dhe mënyrën dhe nivelin e pasqyrimin të leksikut onomastik në fjalorët shpjegues apo të llojeve të tjerë në një gjuhë. Krahasimi i pasurisë leksikore në kohë të ndryshme, pasqyruar në fjalorë të llojeve të ndryshme, veçanërisht në ata shpjegues të gjuhës shqipe, nxjerr si domosdoshmëri pajisjen me koncepte të qarta gjuhësore, sa dhe si janë marrë në konsideratë kriteret e ndryshme, të cilët kanë evoluuar së bashku me zhvillimin e pasurimin e njohurive teorike për gjuhën në përgjithësi, leksikologjinë, e brenda saj, leksikografinë në veçanti.

Në këtë aspekt kemi parë të nevojshme sjelljen në vëmendje të koncepteve teorike për dallimin e emrave të përveçëm nga apelativët, apo funksionet apelative të prejardhura të emrave të përveçëm, gjë që, e parë nga këndvështrime të ndryshme, ka sjellë edhe ndryshimin, pasurimin apo bjerrjen e fjalësit të gjuhës, të pasqyruar në fjalorët shpjegues të gjuhës shqipe, që nisin me të parin fjalor shpjegues të saj, "Fjalori i gjuhës shqipe" 1954.

Këtu duhet të theksojmë faktin se antroponimet dhe toponimet dallojnë rrënjësisht prej emrave të përgjithshëm, pasi këta të fundit, si pjesë e leksikut të përgjithshëm, kanë funksion përgjithësues, klasifikues, duke u përdorur për një numër të madh frymorësh ose jo frymorësh të së njëjtës klasë. Kurse emrat e përveçëm dhe emërtimet e përveçme kanë si funksion themelor thjesht shënimin, individualizimin e frymorëve dhe të objekteve, vënien e një etikete çdonjërit prej tyre, me qëllim që individi apo objekti i emërtuar të identifikohet e të dallohet me lehtësi prej individëve apo objekteve të tjera të asaj klase.¹

Antroponimia ka edhe kuptimin e vet të posaçëm leksiko-semantik, që e dallon nga grupet e tjera onomastike. Ky kuptim përcaktohet nga karakteri i

---

¹ Ç. Bidollari, Emri i përveçëm vetjak: semantika dhe morfologjia, SF, 2000, nr. 1-2, f. 148.

objektit me të cilin ka të bëjë onoma-antroponim. Meqenëse onomastika është një nënsistem (sociolinguistik) i leksikut edhe funksionimi i onomas (antroponimit) nuk kufizohet vetëm në shenjimin e një personi siç ndodh vetëm me apelativët që vetëm e shenjojnë një person si: vëlla, student etj. Pra, me gjithë përpjekjet e gjuhëtarëve për të përcaktuar kufirin midis emrit të përveçëm dhe atij të përgjithshëm, ende nuk është arritur në një rezultat të pranueshëm nga të gjithë.

Këto vështirësi të trajtimit teorik, të mungesës së kritereve rigorozë, gjejnë shprehjen e vet në mënyrën e ndryshme të pasqyrit të këtij fjalësi në fjalorët shpjegues. Në gjithë fjalorët shpjegues të gjuhës shqipe, duke filluar që nga ai i 1954-ës e deri te “Fjalori i gjuhës shqipe” 2006, nuk gjejmë si njësi më vete të shpjeguar fjalën etnonim. Shpjegimi për të është bërë në njësinë leksikore :

Etni, bashkësi e qëndrueshme njerëzish, e formuar historikisht në një truall të caktuar, e cila ka një gjuhë dhe kulturë material e shpirtërore të njëjtë.

Etnik (mbiemër): “që lidhet me një popull a me një komb të caktuar dhe me kulturën materiale e shpirtërore të tij. Bashkësi etnike, emër etnik, përbërje etnike e popullsisë”.²

Termi etnonim që po përdorim në këtë punim, duhet të merret në kuptimin që i jep atij Dionis Trakasi: “Etnonimi është një emër që tregon nacionalitetin (etnosin) si p.sh. Frigas, Galatea...”. Ky do të ishte edhe emërtimi i motivuar më saktë për këto lloje etnonimesh po të mbajmë parasysh se, në Greqinë e lashtë, qytetërimi “polis” nuk njihte përmasë më të madhe. (ashtu sikurse gjuhësia shqiptare etnonimin arbër, shqiptar).

Me kalimin e kohës dhe me përsosjen e organizimit të shoqërisë, ky kuptim kaq strikt për objektin që emërtonte, filloi të zgjerohej dhe të nënkuptonte çdo emërtim që shenjonte një njeri sipas vendit, qoftë ky vendi i lindjes, i banimit apo edhe i një prone. Pavarësisht se mungon në fjalorët shpjegues, në studimet shqiptare në fushë të onomastikës, etnonimi ulet edhe në shkallë krahinore e deri në nivel vendbanimesh, qytetesh apo fshatrash, gjë që pasqyrohet edhe në fjalorë enciklopedikë. Për kuptimin e ngushtë që u jep atyre Dionis Trakasi sot në literaturën e specializuar të greqishtes përdoret më shumë termi patridhonimika (emra atdheu).

Në literaturën që ka përdorur Prof. Eqrem Çabej edhe trajta “etnika” sipas gjedhes “topika”, “patronimika” etj. është përdorur gjithmonë me një përmbajtje më të gjerë e më të çlirët të një emërtimi të formuar nga një emër vendi, që mund të jetë një emër krahine, qyteti, fshati etj. Duke tërhequr mbi vete edhe një karakterizim të tillë si: emra etnikë, mbiemra etnikë, e më shpesh si identifikues a karakterizues toponimikë e duke u formuar nëpërmjet mbiemërzimit të emrave të vendeve (shqiptar < Shqipëri, italian < Itali etj.).

Kjo dukuri, që ne këtu po e quajmë, për nevojën terminologjike të këtij studimi, por edhe për një saktësi më të madhe: etnonimizim të toponimit, ndodh me të gjitha kategoritë e etnonimeve, me përjashtim të patronimeve që vijnë nga

² Grup autorësh, *Fjalori i shqipes së sotme*, 1984, f. 268. (edhe Fjalorët e tjerë shpjegues të gjuhës shqipe shpjegojnë të njëjtat fjalë).

nofkat. Pasi kanë qenë njëherë onoma, emërtime si toponime, ato shndërrohen në etnonime, jo më për të shenjuar një vend, por një person që përgjithësisht ka lidhje me atë vend.

Shqiptarët asnjëherë nuk e kanë ndërprerë bartjen e emrave vetjakë në trajtë etnonimi dhe toponimit të mjedisit të tyre kudo që kanë shtegtuar brenda trojeve shqiptare, ose edhe kur shtegtonin jashtë këtyre trojeve. Në gjuhën shqipe ky proces etnonimizimi kryhet në dy mënyra: me mjete morfologjike, duke i shndërruar ata në mbiemra etnikë (Tiranë-tiranas, Berat-beratas, Mallakastër-mallakastriot, Osmënzezë, osmënzezasa), gjë që u jep atyre të drejtë të bëhen pjesë, qoftë dhe periferike (anësore), e leksikut të shqipes dhe si të tillë të gjejnë pasqyrim në fjalësat e fjalorëve shpjegues e dygjuhësh të saj, duke u përcaktuar përmasa e këtij pasqyrimi nga shumë faktorë, midis të cilëve peshën më të madhe e mbajnë kriteret profesionale leksikografike.

Por duke qenë fjalorët vepra që regjistrojnë një gjendje të caktuar të leksikut të gjuhës dhe duke pasur si mënyrë leximi “konsultimin” lejojnë edhe shmangie nga kriteret profesionale, sepse leksikografia, teknika tradicionale e hartimit të fjalorëve, punon mbi bazën e unitetit të trajtimit leksikografik, shpesh mjaft larg njësisë leksikore të përcaktuar nga leksikologjia si shkencë më e re dhe më e rreptë. Por fjalori nuk mund t’i shpëtojë arbitraritetit për shumë arsye, dhe nga ky arbitraritet ka rezultuar edhe atë gjendje aspak uniforme brenda prodhimit leksikografik të shqipes, që mund të përshkruhet si gjendje e bardhë, zero, nga pikëpamja e pasqyrimin të këtij leksiku. Këtë problematikë mund ta konstatosh fare lehtë duke shfletuar fjalorët shpjegues të gjuhës shqipe që, megjithëse të paktë e jo të larmishëm si tipa, e të hartuar në një shtrirje kohore jo më shumë se një gjysmë shekulli, nuk kanë mundur ta stabilizojnë gjendjen që do të duhej të ishte.

Nga pesë fjalorët shpjegues të shqipes vetëm ai i vitit 1984 meriton të veçohet si përpjekje e parë, por edhe ajo e ndërprerë, për të dhënë një gjendje të re në këtë fushë. Ky fjalor, megjithëse nuk sjell ndonjë ndryshim të dukshëm në fjalësin e përgjithshëm (apelativ), ka meritën që në trajtë shtojce, sipas modeleve të fjalorëve të huaj (appendix a’ annexe) i jep lexuesit edhe një informacion enciklopedik që ka të bëjë me gjeografinë, historinë, etnografinë e popullit që e flet shqipen dhe që realizon në këtë mënyrë detyrën e fjalorit për t’i dhënë përdoruesit të tij edhe mjeshtërinë e shprehjes dhe të ngrejë nivelin kulturor të tij. Madje grupi hartues e ka parë të udhës ta paralajmërojë lexuesin se në të kanë zënë vend (ndryshe nga dy fjalorët shpjegues para tij 1954, 1980) edhe një numër jo i vogël emrash e emërtimeve që janë ndarë në tri rubrika:

1. Emra gjeografikë, emërtimet e njerëzve sipas vendbanimit a prejardhjes dhe mbiemrat që lidhen me to.
2. Shkurtime e shkurtesa.
3. Shkurtesat e targave të automjeteve.³

---

³ Grup autorësh, *Fjalori i shqipes së sotme*, 1984, f. VII.

Kur pohuam më sipër se gjendja paraqitet shumë e larmishme dhe jo uniforme, patëm parasysh tri burime leksikografike mjaft të ndryshme njëra nga tjetra, fjalorë që kanë pasqyruar fjalësi onomastik, si “Fjalori i gjuhës shqipe” 1984, “Fjalori i arbëreshëve të Italisë”, 1963 dhe “Fjalori shqip-gjermanisht dhe gjermanisht-shqip” 1991, i A. Hetzer.

Kështu “Fjalori i arbëreshëve të Italisë”, veç dy shtresave të pranuar edhe në fjalorë të tjerë: emrat e njerëzve dhe emra gjeografikë e toponime, jep edhe një listë me emra fshatrash të themeluar nga emigrantë shqiptarë në Italinë e Jugut, brenda të cilit jepet një informacion i detajuar (emir italisht krahas atij shqip, provinca, dioqeza, gjuha që përdorin banorët dhe numri i tyre).

Një faktor që luan një rol mjaft të rëndësishëm për përmbushjen e funksionit akulturues të fjalorëve është edhe destinacioni i fjalorit, që kushtëzohet nga disa faktorë që kanë të bëjnë me mungesën e një informacioni të përgjithshëm për gjuhën e kulturën e popullit që e flet. Meqenëse fjalori perceptohet si një objekt kulture e libër tavoline i pamungueshëm, hartuesi i tij mund të kapërcejë dilema e të kalojë në informacione krejt specifike, që i gjykon të domosdoshme për veprën që është duke hartuar.

Gjendja e përshkruar më lart nuk të lejon të flasësh për një traditë të ngulitur në këtë fushë, prandaj edhe detyra e këtij punimi do të kufizohet në disa këshillime për të “themeluar” një traditë, duke marrë përsipër që qerthulli i çështjeve për t’u zgjidhur të formohet si rezultat i monitorimit të gjendjes së prodhimit leksikografik të derisotëm me një bankë të dhënash të varjueshme sipas atyre veçantive të fjalorëve që u përmendën më sipër.

Grupi hartues i “Fjalori i shqipes së sotme”, 1984, është shprehur që në parathënie se në vepër lexuesi do të gjejë edhe emërtime të njerëzve sipas vendbanimit a prejardhjes dhe mbiemra që lidhen me ta, banorët e shteteve kryesore të botës, të krahinave, qyteteve e disa fshatrave të Shqipërisë, ose të banuara nga shqiptarët. Me kufizuesit kryesorë dhe disa të përdorur në këtë pohim, buron edhe problem i vëllimit të lëndës që do të gjejë pasqyrim në fjalor, që mbetet i tillë, pra problem, kur hartuesit në procesin e hartimit të fjalorit i duhet të kapërcejë dilema, sepse është lehtë ta pohosh në parathënie disa fshatra ose shtete kryesore, por në procesin hartues kjo dilemë nga pamja: të gjithë apo disa fshatra, të gjithë shtetet e botës apo shtetet kryesore të botës merr një pamje tjetër e pikërisht : cilët fshatra do të përfshihen e cilët jo, cilët shtete të botës do të përfshihen e cilët jo. I vënë para një dileme të tillë hartuesi i fjalorit të gjuhës shqipe, pa një model brenda shqipes (sepse nga tradita botërore ai mund të zgjidh vetëm dilemën teorike, por jo atë praktike që ka të bëjë me lëndën e shqipes) do të tërhiqet më shumë nga dëshira për të paraqitur të plotë lëndën sesa nga kriteri, sidomos kur ai është i papërcaktuar.

Mbledhja, evidentimi e pasqyrimi i leksikut onomastik, vendas e të huaj, në fjalorët e ndryshëm, por veçanërisht në fjalorët shpjegues të gjuhës shqipe, kanë vlerë për njohjen dhe rifreskimin e kujtesës qytetare për këtë fjalës. Në një analizë që u kemi bërë toponimeve në fjalorët shpjegues të gjuhës shqipe vërejmë se rrethi i makrotoponimeve, sidomos me studimet e shumta e me shtimin e numrit

ETNONIMET SI KATEGORI E NDËRMJETME MIDIS EMRIT TË PËRVEÇËM DHE
APELATIVIT DHE VENDI I TYRE NË FJALORËT SHPJEGUES TË SHQIPES

---

të fjalorëve me fjalës të evoluuar, ka kaluar shumë përtej kufijve kombëtarë, duke e pasuruar këtë fjalës me emrat e kontinenteve, të shteteve, kryeqyteteve e qyteteve kryesore të tyre.

Makrotoponimet dhe emrat etnikë që shënojnë banorin e krahinave, qyteteve e fshatrave të Shqipërisë, apo banorët e shteteve e qyteteve të ndryshme të botës, përdorimet mbiemërore të tyre, emërtimi i gjuhëve dhe përdorimet ndajfoljore, janë ato që kanë gjetur vend pasqyrimi në fjalorët shpjegues të shqipes si dhe në disa fjalorë dygjuhësh. Ajo që të bie në sy është diferenca e madhe e fjalësit onomastik pasqyruar nga “Fjalori i gjuhës shqipe” 1954, me fjalësin e pasqyruar në fjalorët e mëvonshëm shpjegues, si dhe mënyrat e ndryshme të pasqyrimin të tyre, kjo për arsyen e thjeshtë, se në fjalorët shpjegues zgjidhjet janë konvencionale, nuk ka kritere rigorozë për toponimet, pasi ato janë karakteristike për fjalorët onomastikë. Por nevoja për informacion është ndikim i drejtpërdrejtë për pasqyrimin e tyre, sepse dihet që në një fjalor shpjegues normativ, krahas normativitetit, ka edhe informim, gjë që fjalorët shpjegues të shqipes e kanë pasqyruar në mënyra të ndryshme dhe kanë dhënë informacion të ndryshëm, me tendencë zgjerimi nga njëri fjalor në fjalorin pasardhës shpjegues, në raport kjo edhe me shtimin e fjalësit të përgjithshëm të tyre.

Në fjalorët shpjegues të gjuhës shqipe kanë gjetur pasqyrim në fjalësin e përgjithshëm të tyre këto njësi onomastike: emir etnik i banorit, mbiemri, gjuha ose të folmet dhe përdorimi si ndajfolje. Këtu bën përjashtim vetëm “Fjalori i shqipes së sotme”, 1984, i cili ka gjetur formën e shtojcës, e në këtë mënyrë hapësira e fjalësit onomastik është disa herë më e madhe se në fjalorët e tjerë shpjegues të botuar para dhe pas tij. (rreth 25 herë më shumë se i 1954-ës, rreth 6 herë më shumë se i 1980-ës, dhe rreth 5 herë më shumë se ai i 2006-ës).

“Fjalori i gjuhës shqipe” 1954, me një fjalës të përgjithshëm rreth 25000 fjalë, në hapësirat e tij ka gjetur vend për 131 njësi onomastike, nga të cilat vetëm 14 njësi janë fjalë që kanë përkatësi shqiptare si: arbëror/e, arbërisht, bregdetas, bregdetar, labërisht, labërishtja, shqip, shqiptar/e, shqiptarçe, toskërisht, toskërishtja, gegërisht, gegërishtja dhe 117 fjalë u përkasin përdorimeve për gjuhë të vendeve të tjera si: afrikan, amerikan, anglez, englisht, arabisht, aziatik, frëng, frëngjisht, japonez, japonisht, spanjoll, spanjisht, spanjishte, turke, turqisht etj. Nga numri përgjithshëm i fjalësit onomastik 6 njësi janë hidronime si: arktiku, arqipe (grumbuj ishujsh), gadishull, oqean, bregdet, det, ndërsa 125 njësi janë: emra etnikë 2, përdorime si mbiemra 72, ndajfolje 27 dhe emërtime gjuhësh apo të folmesh 24njësi. Pra, siç shihet, emrat etnikë nuk kanë gjetur pothuajse fare pasqyrim në “Fjalorin” e 1954-ës, ashtu sikurse edhe toponimet. Kjo mendojmë se ndodh për faktin se fjalori është më tepër i tipit filologjik, pra është më tepër fjalor kuptimesh e jo konceptesh, ndaj nuk janë të shumta informacionet enciklopedike si dhe në gjithë fjalorët e tjerë shpjegues të shqipes, përjashtuar atë të 1984-ës, i cili është pajisur dhe me një shtojcë ku kanë gjetur gjerësisht pasqyrim toponimet dhe emrat etnikë.

Në përpunimin, më tepër statistikor, që po u bëjmë fjalorëve shpjegues të gjuhës shqipe, ne mund të bëjmë një vlerësim pozitiv në aspektin e pasqyrimin të fjalësit onomastik për gjithë fjalorët shpjegues që vijnë pas “Fjalorit të gjuhës shqipe” 1954. I pari që jep shembullin e rritjes së numrit të fjalëve të fjalësit onomastik, është “Fjalori i gjuhës së sotme shqipe” 1980, megjithëse, në krahasim me fjalorin e mëparshëm, do të kishte më shumë, pasi ka një rritje që pasqyrohet vertikalisht në fjalësin e tij, duke arritur deri në rreth 41000 fjalë.

Në fjalësin e këtij fjalori gjenden 515 njësi onomastike, që përfaqësojnë 1.25% të gjithë fjalësit të tij. Pra, në krahasim me “Fjalorin” e 1954-ës, kemi një shtim prej 384 njësi, por edhe në raport me fjalësin e përgjithshëm është rritur pasha specifike e fjalësit onomastik. Fjalët onomastike në këtë fjalor kanë këtë ndarje: *emra etnikë* 205 fjalë, *mbiemra* 211 fjalë, *ndajfolje* 48 fjalë dhe *gjuhë e të folme* 51 fjalë. Nga gjithë fjalësi onomastik 22 njësi kanë përcaktimin fjalë historike. Numrin më të madh të njësive onomastike e zënë përdorimet mbiemërore me rreth 41%, si: abisinias, amerikan, anglosakson, arabik, hebraik, britanik, latin, sovjetik etj. Rritje këtu ka emir etnik me 205 njësi, kur në të parin pothuajse nuk ekzistonte (vetëm 2 njësi). Kjo është një risi tjetër e këtij fjalori shpjegues. Siç shihet, me zgjerimin e fjalësit onomastik, krahas atij të përgjithshëm, në këtë fjalor lexuesi gjen përgjigje edhe për elemente enciklopedike, krahas atyre gjuhësore.

Me kalimin e kohës, me rritjen e mundësive të njohjes e hapësirave të lejuara e pa pengesa ideologjike të pasqyrimin, “Fjalori i gjuhës shqipe” 2006, si ruajtës në shkallën më të lartë të vlerave kryesore të fjalorëve të mëparshëm shpjegues të gjuhës shqipe, i ka krijuar hapësira më të mëdha fjalësit onomastik brenda fjalësit të tij të përgjithshëm jo vetëm në numër (618 njësi onomastike), por dhe si përqindje e këtij fjalësi duke përfaqësuar 1.3% të fjalësit të përgjithshëm me rreth 48000 fjalë. Në këtë mënyrë fjalori merr vlera më të mëdha praktike, krahas elementëve të tjerë që ia përcaktojnë këto vlera.

Fjalët onomastike të përfshira në fjalësin e këtij fjalori kanë këtë ndarje:

- *Emra etnikë* 243 njësi onomastike ose 38 më shumë se i 1980-ës si algjerian, anglez, angolas, armen, ganez, dibran, himarjot, irlandez, japonez, beratas, mirditor, oparak, peshtanak, shqiptar, ugandas etj.
- *Mbiemra* 248 njësi onomastike ose 37 më shumë se i 1980-ës si: amerikan, australian, ballkanik, britanik, myzeqar, mokrar, helenistik etj.
- *Gjuhë e të folme* 62 njësi ose 14 më shumë se i 1980-ës si: anglishte, frëngjishte, gegërishte, elbërishte, holandishte, indishte, portugalishte, rusishte, toskërishte, shkodranishte etj.
- *Ndajfolje* 65 njësi onomastike ose 17 më shumë se i 1980-ës si: arabisht, arbërisht, arumanisht, gorarçe, myzeqarçe, shqip, toskërisht, turqisht etj.

Edhe këtu numrin më të madh e zënë mbiemrat dhe pas tyre emrat etnikë, ndajfoljet dhe fjalët që emërtojnë gjuhë e të folme. Pra siç shihet, në fjalësin e fjalorëve shpjegues të gjuhës shqipe nuk përfshihen emrat e vendeve, por vetëm emri i banorit që lidhet me të si dhe gjuha që flasin banorët e atij vendi. Kjo motivohet me faktin se toponimi, emri i vendit, nuk është emër i përgjithshëm, por

ETNONIMET SI KATEGORI E NDËRMJETME MIDIS EMRIT TË PËRVEÇËM DHE
APELATIVIT DHE VENDI I TYRE NË FJALORËT SHPJEGUES TË SHQIPES

---

i përveçëm. Detyrën për pasqyrimin e emrave të përveçëm do ta kryente më mirë një fjalor onomastik.

Ndryshe qëndron puna me “Fjalorin e shqipes së sotme” 1984. Ky fjalor gjen zgjidhjen e shtojcës me titull: “Emrat gjeografikë, emërtimet e njerëzve sipas vendbanimit a prejardhjes dhe mbiemrat që lidhen me to”. Në shtojcën e këtij fjalori gjenden gjithsej 3325 fjalë onomastike, nga të cilat 1036 janë emërtime nga vende të ndryshme të botës dhe 2289 janë të territorit të Shqipërisë e të territoreve të banuara nga shqiptarët jashtë kufijëve shtetërorë. Për herë të parë në një fjalor shpjegues të shqipes ndryshon raporti i emrave toponimikë shqiptarë me të huaj në favor të emrave tanë.

Emrat toponimikë të vendeve të tjera kanë këtë shpërndarje, sipas nënndarjeve të tyre:

- **Oikonimet** 346 njësi leksikore si: Aleksandri, Algjer, Amsterdam, Argos, Athinë, Bejrut, Berlin, Birmingham, Boston, Dublin, Dyseldorf, Kashmir, Oksford, Paris etj.
  - **Etonime** 564 njësi leksikore si: Afganistan, Algjeri, Argentinë, Bangladesh, Bregu i Fildishtë, Danimarkë, Egjipt, Finlandë, Ganë, Honduras, Islandë, Turqi, Zambia etj.
  - **Hidronime** 69 njësi leksikore si: Atlantik, Amazona, Balaton, Danub, Deti i Zi, Ebro, Egje, Kaspik (deti), Mesdhe, Oqeani Indian, Paqësor, Vollga etj.
  - **Oronime** 57 njësi leksikore si: Alpet e Evropës, Andet, Apeninet, Himalajet, Dardanelet, Everest, Pirenej, Kilimanxharo, Shkretëtira e Kalaharit etj.
- Toponimet shqiptare me 2289 njësi leksikore kanë këtë shpërndarje në Fjalor:
- **Oikonime** 812 njësi leksikore si: Agim, Aranitas, Baldushk, Berat, Dajt, Delvinë, Dhërmi, Elbasan, Fier, Finiq, Glinë, Golem, Gjirokastër, Iballë, Kaçinar, Këlcyre, Korçë, Lezhë, Libohovë, Librazhd, Vlorë, Sarandë etj.
  - **Etonime** (së bashku me emrat atnonimikë), 1324 njësi leksikore si: Shqipëri, shqiptar, Gegëri, gegë, Toskëri, toskë, Arbëri, arbër, bajramcurras, berates, dropullit, devolli, Myzeqe, myzeqar, Mallakastër, mallakastriot, piluriot etj.
  - **Hidronime** 42 njësi leksikore si: Adriatik, Bunë, Drin, Drin i Bardhë, Drin i Zi, Drino, Erzen, Fan i madh, Fan i vogël, Jon, Liqeni i Shkodrës, Osum, Shkumbin Vjosë etj.
  - **Oronime** 111 njësi leksikore si: Alpet e Shqipërisë, Bjeshkët e Kushnenit, Çajup, Fusha e Korçës, Fusha e Myzeqesë, Gryka e Këlcyrës, Gramoz, Jezercë, Korab, Qafa e Kërrabës, Munellë, Rrafshi i Dukagjinit, Trebeshinë etj.

Siç shihet, në “Fjalori i shqipes së sotme” 1984, në pjesën shtojcë të tij, kemi të pasqyruara toponimet në të gjitha nënndarjet e tyre, oikonime, etnonime, hidronime dhe oronime. Ne vëmë re se rrethi i makrotoponimeve në këtë fjalor ka kaluar përtej kufijve kombëtarë, pasi aty gjejmë emrat e kontinenteve, të shteteve të botës, si dhe kryeqytetet e tyre, gjë që nuk e kemi gjetur në këto përmasa në fjalorët e mëparshëm shpjegues të gjuhës shqipe. Por pjesën më të madhe të fjalorit onomastik e zënë emrat toponimikë shqiptarë, megjithëse edhe këtu nuk i kemi të pasqyruara të gjitha njësitë e domosdoshme, sidomos oikonimet shqiptare.

Ky nivel pasqyrimi i jep fjalorit vlera të mëdha informuese për lexuesin, duke hapur kështu një rrugë që duhet vazhduar, ndoshta gjatë hartimit të “Fjalorit të madh të gjuhës shqipe”.

“Fjalori i shqipes së sotme” 1984, në aspektin e mënyrës së pasqyrimin të fjalësit onomastik, ka të përbashkët me fjalorët shpjegues që analizuar më sipër, përdorimet ndajfoljore e emërtimet e gjuhëve, të cilat janë përfshirë në fjalësin e përgjithshëm të secilit fjalor, ndërsa emrat etnikë e përdorimet mbiemërore janë dhënë së bashku me toponimet e tjera në pjesën shtojcë të tij. Edhe këtu ka ndonjë përjashtim të vogël nga rregulli i përgjithshëm, pasi kemi disa përdorime të emrave etnonimikë të pjesës shqiptare që përdoren edhe në fjalësin e përgjithshëm, edhe në shtojcën e tij si: shqiptar (em.), shqiptar (mb.), bregdetar (mb.), bregdetas (em. mb.) etj.

Mënyrat e ndryshme të pasqyrimin të fjalësit onomastik tregojnë se zgjidhjet e fjalorëve janë zgjidhje konvencionale. Ne na duket më e përshtatshme zgjidhja e “Fjalorit të shqipes së sotme” 1984, sepse informacioni për emrin e vendit, banorin dhe mbiemrin që lidhet me të e ka pasqyruar nën një glosë dhe e ndihmon mjaft lexuesin për të gjetur në një kohë më të shpejtë fjalën që kërkon. Megjithatë edhe kjo zgjidhje nuk e mbulon plotësisht fjalësin onomastik të një gjuhe, çka nxjerr nevojën e hartimit të një fjalori të veçantë për njësitë emërtuese të kësaj fushe, fjalor që të përfshijë toponimet e të gjitha llojeve, emrin etnik, mbiemrin, gjuhën dhe përdorimin ndajfoljor jo vetëm për emërtimet shqiptare, por edhe ato të huaja.

BIBLIOGRAFI

- Grup autorësh, Fjalori i gjuhës shqipe, 1954.
- Grup autorësh, Fjalori i gjuhës së sotme shqipe, 1980.
- Grup autorësh, Fjalori i shqipes së sotme, 1984.
- Grup autorësh, Fjalori i gjuhës shqipe, 2006.
- SF, 2000, nr. 1-2.
- B. Baliu, Jo ndryshim i emërvendeve të Kosovës, por standarizim i tyre, gjuha jonë, ASHSH-IGJH, Tiranë, nr. 1-2, 2000, f. 71-80.
- Onomastika e Kosovës, IAP, Prishtinë, 1979.